

Middelengebruik en criminaliteit; welke relaties bestaan hierin?

Eric Blaauw, lector Verslavingskunde en Forensische Zorg Hanzehogeschool Groningen en senior onderzoeker Verslavingszorg Noord Nederland. Adres voor correspondentie over dit hoofdstuk: Eric Blaauw, Leonard Springerlaan 27, 9727KB Groningen. E-mail: e.blaauw@vnn.nl

Jasper Huberts, onderzoeker Verslavingszorg Noord Nederland. E-mail: j.huberts@vnn.nl

Inleiding

In het afgelopen decennium zijn zowel het totaal aantal misdrijven als het aantal geweldsmisdrijven sterk gedaald. Cijfers van het Centraal Bureau voor de Statistiek (2020) laten zien dat het aantal misdrijven dat door de politie werd geregistreerd is gedaald van ongeveer 1.2 miljoen geregistreerde misdrijven in 2011 naar minder dan 800.000 misdrijven in 2018. Dit is een daling van maar liefst een derde deel. Dezelfde cijfers laten tevens een daling zien van ongeveer 114.000 geregistreerde geweldsmisdrijven in 2011 naar ongeveer 84.000 geregistreerde misdrijven in 2018. Dit is een daling met ongeveer een kwart.

Ondanks dat de door de politie geregistreerde cijfers een beperkt en incompleet beeld geven, is ook een vergelijkbare daling zichtbaar in zelf-gerapporteerd slachtofferschap van criminaliteit en geweld. Landelijke jaarlijkse enquêtes tonen namelijk bijna een derde (31%) minder slachtoffers van gangbare criminaliteit (vermogensdelicten, vandalisme, inbraak en geweldsdelicten) ten opzichte van 2012 (CBS, 2020). Dit zijn forse dalingen en de vraag doet zich dan ook voor waardoor deze dalingen worden veroorzaakt.

Wanneer we kijken naar de consumptiecijfers van alcohol, dan zien we dat vanaf de jaren 80 van de vorige eeuw langzaam een dalende trend is ingezet van het alcoholgebruik in Nederland, van ongeveer 9 liter alcoholconsumptie per persoon per jaar naar ongeveer 7 liter per persoon per jaar (Trimbos, 2020). Daarbij is de consumptie van bier en gedistilleerde dranken afgenomen en is de consumptie van wijn toegenomen, maar is de gehele consumptie per Nederlander dus afgenomen. Helaas biedt de drugsmonitor van het Trimbos-instituut geen duidelijk inzicht over de trends met betrekking tot drugsgebruik in de afgelopen tien jaren, omdat verschillende meetmethoden zijn toegepast en niet alle drugs steeds werden nagevraagd. Wel lijkt in de afgelopen decennia een globale afname te hebben plaatsgevonden van het problematisch gebruik en verslaving van middelen.

Ten opzichte van de heroïne-epidemie in de jaren 80, is ook het problematische gebruik en verslaving van heroïne de afgelopen jaren sterk ingedamd door de inzet van medische behandeling en zorg, en is het gebruik van heroïne de afgelopen jaren laag en stabiel (Blok, 2016;

van Laar, Cruys, van Miltenburg, Strada, Ketelaars, Croes, Beenackers & Meijer, 2020). Cijfers van de verslavingszorg laten daarnaast zien dat het aantal cliënten met een verslaving aan cocaïne de afgelopen jaren afneemt, hoewel het Trimbos ook signaleert dat het recreatieve gebruik van cocaïne onder hoogopgeleide jongvolwassenen tijdens het uitgaan de afgelopen jaren juist toeneemt. Dezelfde dalende trend is echter niet te signaleren voor de op eigen bodem geproduceerde (party)drugs XTC (MDMA) en speed (amfetamine), waarbij na een vermoedelijke jarenlange toename sprake is van stabiele cijfers in de afgelopen jaren (van Laar et al., 2020). Dit gebruik doet zich voornamelijk voor onder hoogopgeleide (jong)volwassen recreatieve gebruikers tijdens het uitgaan of op huisfeestjes en kent relatief weinig problematisch gebruik. Ook laten cijfers van instellingen voor verslavingszorg een toename zien van verslaving aan medische opioïden zoals oxycodon en fentanyl (van Laar et al., 2020).

Het gaat te ver om te stellen dat de daling van de totale criminaliteit in Nederland (en overigens ook in veel andere landen in de wereld) wordt veroorzaakt door een daling van het alcohol- en drugsgebruik. Dat zou immers betekenen dat de cijfers een direct causaal verband aantonen tussen enerzijds middelengebruik en anderzijds criminaliteit en/of geweld. En dat gaat nu eenmaal niet zomaar. Zo bestaat een duidelijk verband tussen het aantal kerken in een stad en het aantal misdrijven in een stad, maar we kunnen echt niet daaruit concluderen dat religie leidt tot criminaliteit omdat dit verband wordt veroorzaakt door het aantal aanwezige mensen in een stad. In het navolgende gaan we verder in op de relaties die bestaan tussen middelengebruik en criminaliteit. Daarbij geven we een algemeen overzicht van de verbanden en besteden we vooral aandacht aan de redenen van de verbanden tussen verschillende middelen en criminaliteit.

Prevalenciecijfers

In de media worden middelenmisbruik en criminaliteit vaak naast elkaar geplaatst, waardoor in de publieke opinie een sterke associatie tussen de twee fenomenen is ontstaan. Voor veel mensen is het vanzelfsprekend dat drugs en criminaliteit in één adem genoemd worden, en zelfs dat drugsgebruik de oorzaak zou zijn van veel criminaliteit (MacGregor, 2000). Door de illegale status van veel drugs, de criminele wereld rondom de productie en verkoop hiervan, en het geweld wat hier geregeld bij komt kijken, is de link snel gelegd (Hart & Ksir, 2014).

De beschikbare statistieken en onderzoeken in justitiële instellingen tonen een duidelijk verband tussen het gebruik van drugs en criminaliteit. Hoewel de exacte cijfers van onderzoeken variëren door verschillende meetmethoden en definities, blijkt dat een groot percentage van de justitiabelen problemen heeft met drugs of onder invloed was op het moment dat ze werden gearresteerd. Zo laat onderzoek in Nederlandse huizen van bewaring zien dat ongeveer 60% van

de gedetineerden problemen heeft met het gebruik van alcohol en of drugs (Oliemulder et al., 2009). Bij jongeren in jeugdinrichtingen bleek dat drugsgebruik bij 37% een rol speelde bij het gepleegde delict en dat 55% een stoornis had in middelengebruik in het half jaar voor de plaatsing (Van Emmerik & Brouwers, 2001; Vreugdenhil et al., 2004). In TBS inrichtingen had 65% van de TBS'ers problemen met middelen op het moment van het delict (Van Emmerik & Brouwers, 2001) en is 48% (Hildebrand & De Ruiter, 2004) tot 75% (Timmerman & Emmelkamp, 2001) ooit verslaafd geweest. Ten slotte laat onderzoek in instellingen voor stelselmatige daders (ISD) zien dat alle mannelijke ISD'ers en nagenoeg alle vrouwelijke ISD'ers ooit verslaafd zijn geweest (Blaauw, Strijker, Boerema, Veersma, Meer-Jansma, & Anthonio, 2016; Goderi & Lunneman, 2008).

Ook onderzoeken onder verschillende groepen delictplegers en middelengebruikers laten duidelijk verband zien tussen het gebruik van middelen en criminaliteit. Uit een review van onderzoeken blijkt dat 62% van de plegers van gewelddadige delicten, zoals (kinder)mishandeling, huiselijk geweld, verkrachting en moord, onder invloed van alcohol verkeerde tijdens het delict (Murdoch Pihl & Ross, 1990). Daarnaast blijkt meer seksueel geweld plaats te vinden onder drugsgebruikers en alcoholisten (o.a. Kraanen & Emmelkamp, 2011; zie ook Seto & Barbaree, 1999). Ook is de prevalentie van gewelddadig gedrag onder alcoholisten 12 keer groter dan onder niet-alcoholisten (Murdoch, Pihl & Ross, 1990). In Nederland is ongeveer 26 tot 43% van al het geweld alcohol-gerelateerd, en is 70-80% van het uitgaansgeweld direct gerelateerd aan alcoholgebruik (Ramaekers et al., 2016). Uit een meta-analyse blijkt dat mensen met een verslaving drie tot vier keer zo vaak delicten plegen als mensen die niet verslaafd zijn (Bennet, Holloway & Farrington, 2008).

Op basis van al deze onderzoeken is het niet verwonderlijk dat meta-analyses laten zien dat alcohol en geweld hand in hand gaan (Cafferky, Mendez, Andeson, Stith, 2016; Foran & O'Leary, 2007) en dat ook drugsgebruik gepaard gaat met een verhoogd risico op geweld, vooral ook partnergeweld (Moore, Easton, McMahon, 2008; Cafferky et al., 2016). In de meta-analyse van Cafferky et al (2016) wordt onder andere geconcludeerd dat het gebruik van alcohol en drugs de kans op het gebruik van geweld verhoogt, maar ook de kans om het slachtoffer te worden van (partner)geweld. Ook de meta-analyse van Moore et al (2008) vindt een significant verhoogde kans op geweld na het gebruik van drugs, waarbij de sterkste relatie wordt gevonden voor cocaïne. De meta-analyse van Foran en O'Leary (2007) vindt ook een duidelijk significant verband tussen alcoholgebruik en partnergeweld, maar concludeert ook dat de sterkte van het verband wordt gemodereerd door verschillende factoren.

De statistieken en bevindingen uit de vele onderzoeken over meerdere jaren laten dus een duidelijk verband zien tussen middelengebruik en criminaliteit. Hierbij moet echter rekening

worden gehouden met het feit dat de meeste mensen die alcohol drinken of drugs gebruiken nooit in aanraking komen met justitie. Ook is de betekenis van de cijfers nog niet duidelijk, omdat bijvoorbeeld ook bekend is dat in vergelijking met de gehele bevolking relatief veel gedetineerden tabak roken, maar dat dat niet betekent dat tabaksgebruik leidt tot criminaliteit (Kleiman et al., 2011).

Theoretische verklaringsmodellen voor de relatie middelengebruik en criminaliteit

Hoewel een duidelijke samenhang bestaat tussen middelengebruik en criminaliteit, is de aard en richting van de relatie genuanceerd en complex. De duidelijke samenhang betekent niet dat het ene het andere veroorzaakt. Een correlatie, of samenhang, betekent nog geen causaal, of oorzakelijk, verband. Zo hoeft een duidelijke relatie tussen een drug en criminaliteit niet te worden veroorzaakt door het directe farmacologische effect van de drug zelf, maar kan het bijvoorbeeld ook een indirect effect zijn van het illegale karakter van het middel en de handel hierin (MacCoun et al., 2003; Kleiman et al., 2011). Ook is de relatie nooit perfect: Veruit de meeste mensen die alcohol of drugs gebruiken, worden niet agressief en raken niet betrokken bij criminaliteit. Verder kunnen verbanden tussen middelengebruik en criminaliteit verschillen tussen personen of veranderen over tijd, waardoor verklaringsmodellen kunnen verschillen in verklaringkracht (Carpentier, 2007; MacCoun, Kilmer & Reuter, 2003).

In de wetenschappelijke literatuur zijn verschillende verklaringsmodellen te vinden voor de relatie tussen drugsgebruik en geweld of criminaliteit. Het eerste model is dat het gebruik van middelen leidt tot criminaliteit. Daarbij kan sprake zijn van een economische relatie, een farmacologische relatie en een systemische relatie. Bij een economische relatie is de verklaring dat het gebruik van bepaalde soorten drugs maakt dat criminele activiteiten zoals diefstallen, inbraken en ripdeals worden gepleegd om het druggebruik te financieren. Ook kunnen mensen drugs gaan verkopen om genoeg geld te verdienen om hun eigen verslaving of drugsgebruik te bekostigen (Hart & Ksir, 2008). Dit wordt ook wel verwervingscriminaliteit genoemd. Verwervingscriminaliteit komt vooral voor bij de soorten drugs die zowel verslavend als duur zijn, zoals heroïne, snuifbare cocaïne en de rookbare vorm van cocaïne (base-coke of crack), en minder bij goedkopere drugs of alcohol. Deze relatie tussen middelengebruik en criminaliteit geldt alleen in situaties waarbij mensen zo verslaafd zijn dat ze niet zonder kunnen en hun gebruik niet meer op een normale manier kunnen financieren. Het lijkt er dus op dat hierbij vooral de mate van gebruik en verslaving belangrijk is (Koeter & van de Brink, 2012). Bij de farmacologische relatie tussen middelengebruik en criminaliteit leidt het middel tot een gedragsverandering waarbij een persoon irrationeel, ontremd, paranoïde, gewelddadig en

crimineel gedrag gaat vertonen (Hart & Ksir, 2008; Carpentier, 2007). Verderop in dit hoofdstuk gaan we verder in op de verschillende farmacologische effecten van drugs en alcohol. Een systemische relatie tussen middelengebruik en criminaliteit speelt wanneer het in bepaalde milieus van gebruikers nodig is om zo nu en dan geweld te gebruiken om de eigen plek in de minisamenleving te beschermen of af te dwingen. Denk daarbij bijvoorbeeld aan het gebruik van bedreigingen om een slaapplek te vinden.

Een tweede verklaringsmodel is dat criminaliteit leidt tot middelengebruik. Ook deze relatie kan via twee wegen lopen. Ten eerste kan het een systemische relatie zijn. Dit houdt in dat het in het criminele milieu, of in het criminele systeem, gebruikelijk kan zijn om drugs te gebruiken. In een bepaalde groepering die betrokken is bij criminele activiteiten waar een afwijkende criminele levensstijl met deviante vrienden heerst, kan het de sociale norm zijn dat veel alcohol en drugs moeten worden gebruikt (White & Gorman, 2000). De relatie kan daarnaast ook functioneel zijn. Dit houdt in dat drugs bepaalde negatieve gevoelens, zoals angst- en schuldgevoelens, verdoven die iemand ervaart tijdens of na het plegen van een criminele activiteit. Tenslotte kan gebruik van alcohol of drugs functioneel zijn en iemand een excuus bieden om zich deviant te gedragen. Iemand durft dan bijvoorbeeld een delict te plegen dat hij zonder dit middel niet aandurft (White & Gorman).

Het derde verklaringsmodel voor de relatie tussen middelengebruik en criminaliteit wordt gevormd door het zogeheten spurieuze model. Dit model gaat uit van een indirecte relatie tussen middelengebruik en criminaliteit en stelt dat er een gemeenschappelijke onderliggende factor is waaruit beide fenomenen voortkomen. Zowel middelengebruik als gewelddadig of crimineel gedrag worden hier verklaard door een derde variabele, of risicofactor. De theorie bij dit model is dat mensen met bijvoorbeeld een persoonlijkheidsstoornis zowel een hoger risico hebben op drugsgebruik als een hoger risico op geweld of criminaliteit, en dat daardoor automatisch een relatie ontstaat tussen drugsgebruik en criminaliteit. Passend bij deze verklaring is dat de wetenschappelijke literatuur laat zien dat mensen met een persoonlijkheidsstoornis of andere psychopathologische problemen zowel een hoger risico hebben op problematisch drugsgebruik en verslaving als op geweld en criminaliteit (Popma, Blaauw & Bijlsma, 2012). De gemeenschappelijke onderliggende verklaring kan ook een sociale of situationele factor zijn. Zo kan het opgroeien in een sociaaleconomisch zwakke buurt met deviante normen en waarden de kans verhogen dat iemand in aanraking komt met zowel drugsgebruik als met criminaliteit (White & Gorman, 2000). Ook kunnen bepaalde plaatsen of locaties zorgen voor zowel criminaliteit als drugsgebruik. Zowel drugsgebruik als criminaliteit (diefstal en geweld) komen veel voor in een stadscentrum met veel gelegenheden waar veel potentiële slachtoffers onder invloed zijn.

De vierde verklaring wordt geboden door het zogeheten indirecte effecten model, wat uitgaat van een interactie tussen middelengebruik en criminaliteit. In zekere zin is dit model een combinatie van voorgaande modellen. Dit model stelt dat het gebruik van bepaalde middelen versterkend of dempend kan werken voor bepaalde persoonlijkheidskenmerken of impulsen, wat op zijn beurt kan leiden tot agressie, geweld of criminaliteit. De farmacologische effecten van drugs kunnen kenmerken als impulsiviteit, zelfverzekerdheid en vijandigheid versterken, of zelfcontrole en emotieregulatie verzwakken, wat het risico onder de juiste omstandigheden verhoogt op geweld en crimineel gedrag bij hiervoor gevoelige personen (Carpentier, 2007; Stevens et al., 2005; Walters, 1994). De relatie tussen middelengebruik en criminaliteit wordt dan voor een belangrijk deel bepaald door een interactie van verschillende individuele factoren, triggers vanuit het middelengebruik en omstandigheden in de omgeving.

Middelen en geweld & criminaliteit

Uit verschillende onderzoeken komt naar voren dat meerdere van de voornoemde verklaringen een rol spelen in de relatie tussen middelengebruik en criminaliteit. Tegelijkertijd blijkt uit de literatuur dat de relatie tussen middelengebruik en geweld en criminaliteit niet direct causaal is, maar wordt gemedieerd en gemodereerd door individuele en contextuele factoren. Uit een groot Amerikaans onderzoek naar de relatie tussen drugsgebruik en (gewelddadige) criminaliteit, waar werd gecontroleerd voor allerlei individuele en sociale risicofactoren, werd alleen voor alcohol een zwakke positieve associatie gevonden. De onderzoekers concludeerden in dit onderzoek dat de individuele en sociale factoren belangrijker zijn voor het verklaren van agressie en (gewelddadige) criminaliteit dan het gebruik van drugs (Valdez et al., 2007).

Individuele risicofactoren voor zowel drugsgebruik als voor geweld en criminaliteit zijn onder andere: impulsiviteit, sensatie zoeken, vijandigheid, trauma's (PTSS), gedragsstoornissen en persoonlijkheidsstoornissen zoals een antisociale persoonlijkheidsstoornis en borderline persoonlijkheidsstoornis (Popma, Blaauw & Bijlsma, 2012; Lammers et al., 2014; Spits, Oudejans & Merckx, 2016). Ook contextuele factoren zoals een sociaal-economisch zwakke buurt met weinig sociale controle en veel sociale problemen, een antisociaal netwerk met delinquente vrienden en normen en waarden, kunnen een verklaring zijn voor het ontstaan van zowel criminaliteit als drugsgebruik (Ramaekers et al., 2016; White & Gorman, 2000). De individuele en contextuele factoren kunnen ook in interactie met elkaar leiden tot criminaliteit. Zo kan een impulsief en antisociaal persoon sneller in aanraking komen met andere delinquente personen, wat de kans op zowel middelengebruik als criminaliteit verhoogt. Ten slotte wordt de mate van criminaliteit in een samenleving ook bepaald door overige sociaaleconomische en situationele factoren, zoals

de balans tussen kansen en noodzaak die mensen zien om een bepaald delict te plegen. De diefstal van auto's is bijvoorbeeld sterk afgenomen sinds de invoering van het stuurslot, omdat hierdoor de kans op succes daalde. Ook zijn huizen tegenwoordig beter beveiligd dan vroeger, wat ook de kans op inbraken doet afnemen.

Op basis van het voorgaande is te concluderen dat men er niet eenvoudigweg vanuit moet gaan dat middelengebruik leidt tot criminaliteit, maar dat men ook moet letten op individuele factoren en contextuele factoren. Daarnaast is het van belang om te letten op welk middel precies wordt gebruikt, op welke manier en in welke hoeveelheid. Verschillende soorten drugs hebben namelijk uiteenlopende psycho-farmacologische effecten op de gebruiker. Een uitgebreid onderzoek van de wetenschappelijke literatuur door de Universiteit van Maastricht, in opdracht van het WODC, (Ramaekers et al., 2016), maar ook een literatuuronderzoek in opdracht van Kwaliteit forensische Zorg (KFZ) (Spits et al., 2016) en een literatuuronderzoek van de Radboud Universiteit en het Expertisecentrum Forensische Psychiatrie (Lammers et al., 2012) geven hierin inzicht.

Ontbreken van samenhangen

In de literatuuronderzoeken wordt onder andere geconcludeerd dat cannabis (hasj en wiet) niet agressie-verhogend werkt en eerder een kalmerend, spanning-verlagend effect heeft. Ondanks inconsistenties in de bevindingen, wordt door de meeste onderzoeken geconcludeerd dat cannabis verder geen relatie heeft met criminaliteit (Spits et al., 2016). Ook blijkt GHB (Gamma-Hydroxy-Buterzuur) geen acuut agressie-verhogend effect te hebben, en lijkt het eerder voornamelijk kalmerende en pro-sociale effecten te hebben (Ramaekers et al., 2016). Verder blijkt XTC, met de werkzame stof MDMA, wat een amfetamine is met sterk stimulerende eigenschappen, geen relatie te hebben met agressief gedrag en geweld, maar lijkt de *'love-drug'* onder gebruikers, naast een toename in energie, voornamelijk pro-sociale effecten te veroorzaken. Het lijkt daardoor dat het gebruik van MDMA juist zorgt voor minder agressie en geweld (Ramaekers et al., 2016). Evenzo blijken hallucinogene drugs, of psychedelica (LSD, paddo's, DMT), zowel acuut als op de langere termijn, geen relatie te hebben met agressie of geweld, en kan het gebruik hiervan zowel op korte als langere termijn zelfs positieve effecten hebben op iemands persoonlijkheid (Ramaekers et al., 2016; Uthaug et al., 2019). Ook het veelgebruikte middel ketamine, wat zowel verdovende als psychedelische effecten kan hebben, blijkt niet gerelateerd te zijn aan agressief gedrag en geweld (Ramaekers et al., 2016). Tenslotte heeft het gebruik van heroïne (en andere opiaten) geen directe psycho-farmacologische relatie met agressie of geweld, en heeft voornamelijk sterk kalmerende, dempende en euforische effecten op de gebruiker (Ramaekers et al., 2016).

Ondanks dat van bovenstaande middelen geen directe relatie wordt gevonden met geweld, kan in individuele gevallen wel een relatie worden gevonden. Zo kan een gebruiker van de middelen onvoldoende geld hebben om het middel te kunnen bekostigen en overgaan tot diefstal om het middel te kunnen kopen. Een duidelijk voorbeeld hiervan is heroïne. Heroïne is zowel sterk verslavend als duur door de illegale productie en handel, waardoor gebruikers eerder vermogensdelicten of verwervingscriminaliteit plegen om het gebruik te bekostigen. Daarnaast begeven heroïnegebruikers zich vaker in bepaalde groepen en milieus aan de rand van de samenleving die het risico op het plegen van misdrijven en geweld verhogen (Ramaekers et al., 2016). Ook kunnen na het gebruik van verschillende verslavende middelen, waaronder nicotine, ontwenningssverschijnselen optreden waar mensen geïrriteerd of zelfs agressief van kunnen worden (Ramaekers et al., 2016; Lammers et al., 2014). Verder is het mogelijk dat mensen door het gebruik van een middel in combinatie met onderliggende kwetsbaarheid terechtkomen in een psychotische toestand van waaruit zij een geweldsdelict plegen. In deze gevallen is er dan op individueel niveau wel een relatie tussen middelengebruik en criminaliteit, maar wordt deze relatie op groepsniveau in de literatuur niet teruggevonden.

Bestaande samenhangen

Door de illegale status van veel bekende drugs zijn er de afgelopen jaren veel verschillende 'nieuwe psychoactieve stoffen' (NPS) ontwikkeld en populair geworden. Deze nieuwe middelen zijn variaties op bestaande soorten drugs, waar kleine structurele moleculaire veranderingen aan zijn toegebracht, en zijn te onderscheiden in verschillende categorieën stofklassen. Sommige nieuwe stoffen hebben vergelijkbare sociale effecten als XTC, sommige zijn psychedelisch als LSD, en anderen hebben sterk stimulerende eigenschappen vergelijkbaar met cocaïne of (meth)amfetamine. Aangezien deze middelen relatief nieuw zijn, en er nog geen goed onderzoek naar is gedaan, zijn nog niet alle risico's bekend. Samengevat wordt uit de beschikbare onderzoeken geconcludeerd dat de nieuwe synthetische stimulerende middelen samenhangen met een mogelijk verhoogd risico op agressie (Ramaekers et al., 2016). Met name de synthetische cathinonen, welke een vergelijkbare farmacologie kunnen hebben als (meth)amfetamine, met sterk stimulerende eigenschappen, kunnen bij (overmatige) gebruikers zorgen voor agitatie, hypertensie, verwarring en uiteindelijk agressie (Ramaekers et al., 2016). Daarnaast kunnen gebruikers van bepaalde synthetische cathinonen een tijdelijk acuut toxidroom, of een geagiteerd delier krijgen, waarbij mensen geestelijk verstoord en ongericht agressief kunnen worden (Spiller, Ryan, Weston & Jansen, 2011; van Laar et al., 2020). De in de media genoemde, maar in Nederland weinig voorkomende 'zombiedrug' *flakka* (α-PVP) is hiervan een voorbeeld.

Hoewel er door een gebrek aan methodologisch goede studies geen causaal bewijs is dat drugs een direct farmacologisch effect hebben op agressie en geweld, zijn er aanwijzingen dat stimulerende middelen zoals (meth)amfetamine en (crack of base)cocaïne het risico op agressie en geweld kunnen verhogen. Deze middelen werken voornamelijk op de neurotransmissie van dopamine en (nor)adrenaline, waardoor mensen gestimuleerd, (over)gefocus, onrustiger en impulsiever worden. Van deze middelen wordt het sterkste verband gevonden voor crack-(of base)cocaïne, oftewel de rookbare *freebase* vorm van cocaïne, en het zwakste verband voor amfetamine (Ramaekers et al., 2016). Door het gebrek aan bewijs voor een causaal verband, lijkt het risico op agressie en geweld meer te worden bepaald door persoonlijke en situationele risicofactoren dan door het farmacologische effect van het middel zelf (Ramaekers et al., 2016). Naast de directe farmacologische effecten heeft cocaïne nog een relatie met criminaliteit. Aangezien (crack)cocaine, net als heroïne, sterk verslavend en duur is, is het gebruik hiervan gerelateerd aan vermogensdelicten of verwervingscriminaliteit om het gebruik te kunnen bekostigen. Bovendien lijkt de relatie met agressie en geweld sterker wanneer stimulerende middelen worden gecombineerd met andere middelen, voornamelijk met alcohol. Door de stimulerende effecten van amfetamine en cocaïne kan veel meer alcohol dan normaal worden gedronken en worden de dempende effecten van alcohol tegengegaan. Naast de gecombineerde farmacologische effecten raakt iemand zo ook veel meer onder invloed, wat het risico op geweld verhoogt en de mate en ernst hiervan verergert (Ramaekers et al., 2016).

Onderzoeken laten zien dat voor alcohol een sterke robuuste relatie bestaat met agressie en geweld (Foran & O'Leary, 2008; Ramaekers et al., 2016). Uit de wetenschappelijke literatuur blijkt dat alcohol wereldwijd een belangrijke rol speelt bij alle soorten geweld, van uitgaansgeweld en huiselijk geweld tot seksueel overschrijdend gedrag en seksueel geweld (Ramaekers et al., 2016). Door de farmacologische eigenschappen van alcohol is de relatie met geweld en agressie groter en duidelijker dan voor andere middelen, zelfs wanneer dit wordt vergeleken met stimulerende drugs zoals cocaïne of amfetamine (Ramaekers et al., 2016). Alcohol heeft aantoonbaar een negatieve invloed op bepaalde hersenfuncties, wat kan leiden tot een toename van agressie. Alcohol is primair een GABA-agonist, wat simpel gezegd betekent dat alcohol de werking van de stof GABA (Gamma-Amino-Buterzuur) in de hersenen versterkt, wat zorgt voor het dempen of remmen van de signaaloverdracht bij verschillende hersengebieden en functies. Vooral het dempen van de executieve functies van de prefrontale cortex zorgt ervoor dat iemand zichzelf niet meer goed kan controleren. De kans op agressief gedrag neemt onder andere toe doordat alcohol de impuls- en emotie-controle ondermijnt. Zowel het eigen functioneren als de binnenkomende signalen uit de omgeving kunnen dan verkeerd worden ingeschat. Mensen onder invloed schatten sociale situaties en signalen minder goed in, wat ook wel bekend staat als

alcoholmyopia of alcoholbijziendheid. Door de angst-remmende eigenschappen kan alcohol daarnaast het gevoel van zelfvertrouwen vergroten. Uit een farmacologisch onderzoek van de Universiteit van Maastricht (Kuypers, Verkes, van den Brink, van Amsterdam & Rameakers, 2018) blijkt dat hoe meer en hoe sneller alcohol wordt geconsumeerd, hoe sneller en meer geweld wordt gebruikt. Aangezien niet iedereen direct agressief wordt van alcohol, lijkt het dat deze effecten vooral optreden bij personen die hier gevoelig voor zijn.

Ten slotte

In het voorgaande hebben wij besproken dat er op verschillende manieren een relatie naar voren komt tussen middelengebruik en criminaliteit. We hebben besproken dat de criminaliteitscijfers en cijfers rond het middelengebruik hand in hand lijken te lopen. Ook bespraken we dat het middelengebruik onder delinquenten hoger is dan in de gewone bevolking en dat meerdere onderzoeken een relatie vinden tussen middelengebruik en criminaliteit. We bespraken daarbij tevens dat er echter meerdere verklaringen bestaan voor het bestaan van de relatie tussen middelengebruik en criminaliteit en dat het van belang is onderscheid te maken tussen geweldsmisdrijven en andere misdrijven, omdat de relaties met middelengebruik hiervoor anders kunnen zijn. Zo is heroïnegebruik gerelateerd aan verwervingscriminaliteit, maar nauwelijks aan geweldsdelicten. Tegelijkertijd vindt in de scene van heroïnegebruikers wel degelijk geweld plaats. We bespraken verder dat voor middelen zoals cannabis, GHB, XTC, psychedelica en ketamine geen relatie wordt gevonden met geweld, terwijl voor cocaïne, (meth)amfetamine, moderne designer drugs en vooral alcohol deze relatie wel wordt gevonden. Tegelijkertijd is duidelijk dat de relatie doorgaans niet eenvoudigweg causaal voortkomt uit de psycho-farmacologische werking van de middelen, maar dat de relatie vooral moet worden begrepen in combinatie met individuele kenmerken en contextuele omstandigheden. Vanuit dit kader kunnen zelfs relatief onschuldige drugs, zoals cannabis, ook medeverantwoordelijk zijn voor het ontstaan van psychotische toestandsbeelden van waaruit wel degelijk geweld kan worden gepleegd.

Het hoofdstuk leert ons dus vooral dat wij bij het bestuderen van relaties tussen middelengebruik en criminaliteit veel aandacht moeten hebben voor de persoonlijke omstandigheden van iemand. Aandacht voor kenmerken van het middelengebruik (type middel, hoeveelheid, gebruikswijze), kenmerken van de persoon (bijvoorbeeld impulsiviteit, sensatie zoeken, dwangmatigheid, onderliggende boosheid) en kenmerken van de omgeving (uitlokkende factoren, bedreigende situaties) kan dan inzicht bieden in de relatie tussen het middelengebruik en de criminaliteit. et al. De relatie tussen middelengebruik en criminaliteit vormt daarmee een complex geheel.

Literatuur

- Bennett, T., Holloway, K., & Farrington, D. (2008). The statistical association between drug misuse and crime: A meta-analysis. *Aggression and Violent Behavior, 13*(2), 107–118. <https://doi.org/10.1016/j.avb.2008.02.001>
- Blaauw, E., Strijker, G., Boerema, Y., Veersma, E., Meer-Jansma, M., & Anthonio, G. (2016). Dual diagnoses among detained female systematic offenders. *Advances in Dual Diagnosis, 9*, 7-13. 10.1108/ADD-08-2015-0020.
- Blok, G. (2016). 'Heroïne is een vloek!' Hoe de opiaat-epidemie in Nederland werd bedwongen. *Tijdschrift voor de Politie, 78*, 1. Den Haag: Reed Business Information
- Brownstein, H. H. (2015). *The Handbook of Drugs and Society*. New York. John Wiley and Sons.
- Cafferky, B. M., Mendez, M., Anderson, J. R., & Stith, S. M. (2018). Substance use and intimate partner violence: A meta-analytic review. *Psychology of Violence, 8*(1), 110–131. <https://doi.org/10.1037/vio0000074>
- Carpentier, C. (2007). *Drugs en Criminaliteit – Een complexe relatie. Drugs in Beeld*. Bureau voor officiële publicaties der Europese Gemeenschappen.
- CBS. (2020). *Veiligheidsmonitor 2019*. Den Haag: CBS.
- Emmerik, J. L. van & Brouwers, M. (2001). *De terbeschikkingstelling in Maat en Getal. Een beschrijving van de tbs-populatie in de periode 1995-2000*. Den Haag: Dienst Justitiële Inrichtingen.
- Foran, H. M., & O'Leary, K. D. (2008). Alcohol and intimate partner violence: A meta-analytic review. *Clinical Psychology Review, 28*(7), 1222- 1234.
- Goldstein, P. (1985). The drugs-violence nexus; a tripartite framework. *Journal of Drug Issues, 15*(4), 493-506.
- Goderie, M. & Lünemann, K. D. (2008). *De Maatregel Inrichting voor Stelselmatige Daders*. Utrecht: Verwey-Jonker Instituut, WODC.
- Hart, C. L., & Ksir, C. (2011). *Drugs, society, & human behavior*. New York: McGraw-Hill.
- Hildebrand, M. & Ruiter, C. de (2004). PCL-R psychopathy and its relation to DSM-IV Axis I and Axis II disorders in a sample of male forensic psychiatric patients in the Netherlands. *International Journal of Law and Psychiatry, 27*, 233–248.

- Kessler, R. C., McGonagle, K. A., Zhao, S., Nelson, C. B., Hughes, M., Eshleman, S. (1994). Lifetime and 12-month prevalence of DSM-III-R psychiatric disorders in the United States. Results from the National Comorbidity Survey. *Archives of General Psychiatry*, *51*, 8-19.
- Kleiman, M., Caulkins, J., & Hawken, A. (2011). *Drugs and Drug Policy: What Everyone Needs to Know*. Oxford: Oxford University Press.
- Koeter, M. W. J. & van de Brink, W. (2012). Middelengebruik en crimineel gedrag. In E. Blaauw & H. Roozen (Reds.), *Handboek Forensische Verslavingszorg*. Houten: Bohn Stafleu van Loghum.
- Kraanen, F. L., & Emmelkamp, P. M. (2011). Substance misuse and substance use disorders in sex offenders: a review. *Clinical psychology review*, *31*(3), 478–489.
<https://doi.org/10.1016/j.cpr.2010.11.006>
- Kuypers, K. P. C., Verkes, R. J., van den Brink, W., van Amsterdam, J. G. C., & Ramaekers, J. G. (2020). Intoxicated aggression: Do alcohol and stimulants cause dose-related aggression? A review. *European Neuropsychopharmacology*, *30*, 114–147. <https://doi.org/10.1016/j.euroneuro.2018.06.001>
- Laar, M. van., Cruts, G., Miltenburg, C. van., Strada, L., Ketelaars, T., Croes, E., Beenackers, E. & Meijer, R. (2020). *Nationale Drug Monitor*. Trimbos. Utrecht.
- Lammers, S. M. M, Soe-Agnie, S. E, de Haan, H. A., Bakkum, G. A. M., Pomp, E. R. & Nijman, H. L. I. (2014). Middelengebruik en Criminaliteit: Een overzicht. *Tijdschrift voor Psychiatrie*, *56*(1), 32-39.
- MacCoun, R., Kilmer, B. & Reuter, P. (2003). *Research on Drugs-Crime Linkages: The Next Generation. Toward a Drugs and Crime Research Agenda for the 21st Century*. Washington DC: National Institute of Justice
- MacGregor, S. (2000). Editorial: The Drugs-Crime Nexus. *Drugs: Education, Prevention and Policy*, *7*(4), 311-316, DOI: 10.1080/dep.7.4.311.316
- McClelland, G. M., Elkington, K. S., Teplin, L. A., Abram, K. M. (2004). Multiple substance use disorders in juvenile detainees. *Journal of the American Academy of Child Adolescence Psychiatry*, *43*, 1215-24.
- Moore, B. C., Easton, C. J., & McMahan, T. J. (2011). Drug abuse and intimate partner violence: A comparative study of opioid-dependent fathers. *American Journal of Orthopsychiatry*, *81*(2), 218–227. <https://doi.org/10.1111/j.1939-0025.2011.01091.x>

- Murdoch, D., Pihl, R.O. & Ross, D. (1990). Alcohol and crimes of violence: Present issues. *International Journal of the Addictions*, 25, 1065-1081.
- Oliemeulen, L., Eijnden, R. van den, Ooyen-Houben, M. & Mheen, D. van de (2009). Problematisch middelengebruik onder Nederlandse gedetineerden. *Verslaving*, 5(2), 3-18.
- Passini, S. (2012). The delinquency–drug relationship: The influence of social reputation and moral disengagement. *Addictive behaviors*, 37, 577-579
- Popma, A., Blaauw, E. & Bijlsma, E. (2012). Psychiatrische comorbiditeit van verslaving in relatie tot criminaliteit. In E. Blaauw & H. Roozen (Reds.), *Handboek Forensische Verslavingszorg*. Houten: Bohn Stafleu van Loghum.
- Ramaekers, J. G., Verkes, R. J., van Amsterdam, J. G. C., van de Brink, W., Goudriaan, A.E., Kuypers, K.P.C., Arends, R. & Schellekens, A.F.A. (2016). *Middelengebruik en geweld. Een literatuurstudie naar de relatie tussen alcohol, drugs en geweld*. Universiteit Maastricht - Faculteit Psychologie en Neurowetenschappen.
- Seto, M. & Barbaree, H. E. (1999). Psychopathy, Treatment Behavior, and Sex Offender Recidivism. *Journal of Interpersonal Violence*, 14(2), 1235-1248.
- Spiller, H. A., Ryan, M. L., Weston, R. G. & Jansen, J. (2011). Clinical experience with and analytical confirmation of “bath salts” and “legal highs” (synthetic cathinones) in the United States. *Clinical Toxicology*, 49, 499-505.
- Spits, M. E., Oudejans, S. S. C., Merckx, M. J. M. (2016). Inventarisatie van state of the art van onderzoek naar het verband tussen middelengebruik en criminaliteit relevant voor de reclasseringscontext. *Kwaliteit Forensische Zorg (KFZ)*. Amsterdam: Mark Bench/HabitPro/AMC Psychiatrie/Reclassering Inforsa.
- Stevens, A., Trace, M., Bewley-Taylor, D. (2005). *Reducing Drug Related Crime: An Overview Of The Global Evidence*. Londen: Beckley Foundation.
- Timmerman, I. G. H., & Emmelkamp, P. M. G. (2001). The relationship between traumatic experiences, dissociation, and borderline personality pathology among male forensic patients and prisoners. *Journal of Personality Disorders*, 15(2), 136–149. <https://doi.org/10.1521/pedi.15.2.136.19215>
- Trimbos (2020). [Cijfers alcohol]. Geraadpleegd van <https://www.trimbos.nl/kennis/cijfers/cijfers-alcohol>

- Uthaug, M. V., Lancelotta, R., van Oorsouw, K., Kuypers, K. P. C., Mason, N., Rak, J., Šuláková, A., Jurok, R., Maryška, M., Kuchař, M., Páleníček, T., Riba, J., & Ramaekers, J. G. (2019). A single inhalation of vapor from dried toad secretion containing 5-methoxy-N,N-dimethyltryptamine (5-MeO-DMT) in a naturalistic setting is related to sustained enhancement of satisfaction with life, mindfulness-related capacities, and a decrement of psychopathological symptoms. *Psychopharmacology*, 236(9), 2653–2666. <https://doi.org/10.1007/s00213-019-05236-w>
- Valdez, A., Kaplan, C. D. & Curtis, R. L. (2007). Aggressive crime, alcohol and drug use, and concentrated poverty in 24 U.S. urban areas. *American Journal of Drug and Alcohol Abuse*, 33, 595- 603.
- Vreugdenhil, C., Doreleijers, T. A., Vermeiren, R., Wouters, L. F. & Brink, B. W. van den (2004). Psychiatric disorders in a representative sample of incarcerated boys in the Netherlands. *Journal of the American Academy of Child & Adolescent Psychiatry*, 43, 97104.
- Walters, G. D. (1994). *Drugs, Health, and Social Policy Series: Drugs and crime in lifestyle perspective* (Vols. 1-1). Thousand Oaks, CA: SAGE Publications. doi: 10.4135/9780803956018
- White, H. R. & Gorman, D. M. (2000). *Dynamics of the drug-crime relationship. Criminal justice volume 1. The nature of crime: continuity and change*. Washington: U.S. Department of Justice.